

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΦΕΞΗ

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ «ΦΟΝΙΣΣΑΣ»

Προλογικό σημείωμα
ΚΩΣΤΑΣ ΑΚΡΙΒΟΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΕΞΗ
1912

«Στο σκοτεινό βασίλειο της Μοίρας...»

Το 1912 είναι μια χρονιά λίγο πολύ σαν όλες όσες προηγήθηκαν αλλά και εκείνες που θα ακολουθήσουν στη διάρκεια του εικοστού αιώνα: γεννήσεις και θάνατοι επωνύμων και μη, μικρά ή μεγάλα ιστορικά συμβάντα, εξελίξεις στο χώρο της τέχνης και του πολιτισμού, επεισόδια που σημάδεψαν (ή δεν σημάδεψαν) την ανέλιξη του ανθρώπινου γένους. Στην Κίνα καταλύεται η αυτοκρατορία και θεσπίζεται το πολίτευμα της δημοκρατίας, το Νέο Μεξικό γίνεται η 47η πολιτεία των ΗΠΑ, το υπερωκεάνιο Τιτανικός προσκρούει σε παγόβουνο και βυθίζεται, ενώ η Ελλάδα, χάρη κυρίως στους βαλκανικούς πολέμους, καταφέρνει να διπλασιάσει τη γεωγραφική της έκταση. Ακόμα, ο γάλλος Γκουσταύος Άιφελ ανοίγει το πρώτο εργοστάσιο αεροδυναμικής, ο Βλαδίμηρος Ουλιάνοφ (Λένιν) εκδίδει την *Πράβντα*, στο Χόλιγουντ εγκαινιάζεται το κινηματογραφικό στούντιο της Universal Pictures και στη Στουτγκάρδη γίνεται η πρεμιέρα της όπερας *Αριάδνη στη Νάξο* του Ρίχαρντ Στράους. Επίσης, την πρωτοχρονιά του 1912 γεννιέται ο ποιητής Νικηφόρος Βρεττάκος και λίγους μήνες αργότερα έρχονται στη ζωή η Αμαλία Φλέμινγκ, ο Μικελάντζελο Αντονιόνι, ο Έρικ Χόνεκερ, καθώς και ο Γρηγόρης Λαμπράκης, ο Μενέλαος Λουντέμης και ο πάπας Ιωάννης Παύλος ο Α'. Στη Στοκχόλμη και σε ηλικία εξήντα τριών ετών πεθαίνει ο θεατρικός συγγραφέας Αύγουστος Στρίνμπεργκ, ενώ στις 28 Νοεμβρίου του ίδιου έτους

σκοτώνεται στη μάχη του Δρίσκου ο ποιητής Λορέντζος Μαβίλης, επικεφαλής λόχου εθελοντών.

Για τα ελληνικά γράμματα ωστόσο η χρονιά αυτή αποτελεί ορόσημο: ο εκδοτικός οίκος ΦΕΞΗ εκδίδει τη *Φόνισσα*, μαζί με άλλα πέντε διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Έχει περάσει ένας χρόνος από τη μέρα –τα μεσάνυχτα 2 προς 3 Ιανουαρίου του 1911– που ο μεγάλος Σκιαθίτης έκλεισε για πάντα τα μάτια στη γενέτειρά του, χωρίς να δει ούτε ένα δικό του διήγημα τυπωμένο σε βιβλίο. Η κηδεία του τελέστηκε με τη μεγαλοπρέπεια των απλών ανθρώπων του νησιού, που το εγκώμιό τους έπλασε με ευλάβεια και σεβασμό σε όλη τη λογοτεχνική του πορεία. Με την είδηση του θανάτου του το πένθος έγινε αμέσως πανελλήνιο. Η μνήμη του τιμήθηκε, με επίσημη και ταυτόχρονη επιμνημόσυνη δέηση, στην Αθήνα, την Κωνσταντινούπολη, την Αλεξάνδρεια και σε ολόκληρη την Ελλάδα, ενώ αρκετοί ποιητές (Μαλακάσης, Πορφύρας κ.ά.) αλλά και πολλοί άλλοι, οι οποίοι όσο ήταν εν ζωή δεν είχαν γράψει λέξη για το έργο του, συνέθεσαν εγκωμιαστικά κείμενα και τα φιλολογικά περιοδικά της εποχής εξέδωσαν τιμητικά τεύχη, αφιερωμένα στη μνήμη του. Το έργο του, που αποτελούνταν από 180 διηγήματα, ποιήματα, νουβέλες, άρθρα και μελέτες, αναλαμβάνει να τα εκδώσει ο ίδιος εκδοτικός οίκος σε 11 συνολικά τόμους, διαδικασία η οποία θα διαρκέσει μέχρι το 1919.

Η *Φόνισσα* είναι το δεύτερο εκτενές διήγημα (νουβέλα) του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και θεωρείται ένα από τα κορυφαία έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αποτελείται από 17 κεφάλαια και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό *Παναθήναια* σε συνέχειες, από τον Ιανουάριο ως τον Ιούνιο του 1903, με υπότιτλο *Κοινωνικών μυθιστορημα*. Η πλοκή του εκτυλίσσεται στην ιδιαίτερη πατρίδα του συγγραφέα, με κεντρικό πρόσωπο τη Φραγκογιαννού, μια ηλικιωμένη χήρα, η οποία έζησε βασανισμένη ζωή σαν παιδί, σαν σύζυγος, σαν μητέρα και σαν γιαγιά, μαθημένη πάντα να υπηρετεί τους ανθρώπους του περιβάλλοντός της. Η πείρα τής δίδαξε πως η ζωή για μια γυναίκα

είναι γεμάτη βάσανα και η θεωρία της ήταν ότι η γέννηση ενός κοριτσιού δεν φέρνει παρά δυστυχία, όχι μόνο στο ίδιο το παιδί, αλλά και στην οικογένειά του, ιδίως αν είναι φτωχή.

Ένα βράδυ, καθώς η γριά Χαδούλα ξενοχτάει στην κούνια της άρρωστης νεογέννητης εγγονής της, έρχονται στη μνήμη της όλες οι δύσκολες στιγμές της ζωής που έζησε. Το μυαλό της σιγά σιγά θολώνει και σκοτώνει το βρέφος προκαλώντας του ασφυξία, ενώ ο θάνατος θεωρείται από τον γιατρό φυσιολογικός. Αν και αρχικά νιώθει τύψεις, κατά βάθος η Φραγκογιαννού δεν μετανιώνει για την πράξη της. Αντίθετα, της γίνεται έμμονη ιδέα ότι η μοίρα την έχει τάξει να σώσει τον κόσμο, απαλλάσσοντάς τον από τα μικρά κορίτσια. Τα επόμενα εγκλήματά της έχουν για θύματα δύο αθώα κοριτσάκια, χωρίς πλέον καθόλου τύψεις, αλλά και χωρίς να είναι σε θέση να συνειδητοποιήσει το κακό που κάνει. Στη συνέχεια η Φραγκογιαννού γίνεται αυτόπτης μάρτυρας ενός τραγικού ατυχήματος: ένα μικρό κορίτσι πέφτει στο πηγάδι, αλλά η ηρωίδα δεν κάνει τίποτα για να το βοηθήσει. Πιστεύει ότι ήταν θέλημα Θεού να πεθάνει, για να απαλλάξει από κόπους την οικογένειά του. Αν και δεν ευθύνεται γι' αυτόν τον πνιγμό, η παρουσία της στους τόπους των θανάτων αρχίζει να στρέφει τις υποψίες στο πρόσωπό της. Όταν η αστυνομία την αναζητεί για να την ανακρίνει, η Φραγκογιαννού αποφασίζει να φυγοδικήσει. Κατά την αγωνιώδη καταδίωξή της διαπράττει ένα ακόμα έγκλημα και κατευθύνεται προς τον Άγιο Σώστη, το ερημητήριο του γέροντα παπα-Ακάκιου, για να εξομολογηθεί τις αμαρτίες της και να βρει τρόπο διαφυγής από το νησί. Στην προσπάθειά της να φτάσει στο εκκλησάκι, μπαίνει στον στενόμακρο κόλπο που το περιστοιχίζει, αλλά η παλίρροια την προλαβαίνει και η γερόντισσα πνίγεται, μερικά μόνο βήματα μακριά από το σκοπό της.

Το βιβλίο έχει δεχθεί μια σειρά από αναλύσεις, τόσο λογοτεχνικής όσο και εγκληματολογικής προσέγγισης. Ο τρόπος που ο συγγραφέας προσπάθησε να διεισδύσει στην ψυχή της ηρωίδας θεωρήθηκε μοναδι-

κός, την ίδια στιγμή που στον αναγνώστη μεταφέρεται ο ευρύτερος περίγυρος του νησιού, η θέση της γυναίκας στη μικρή κοινωνία και οι αντιθέσεις μεταξύ των φτωχών χωρικών και των αρχόντων της εποχής. Η νουβέλα έχει ανεβεί αρκετές φορές στη σκηνή ως θεατρική παράσταση, ενώ το 1974 γυρίστηκε κινηματογραφική ταινία σε σκηνοθεσία του Κώστα Φέρρη, με πρωταγωνίστρια τη Μαρία Αλκαίου. Η *Φόνισσα* ανήκει στα έργα της προχωρημένης ωριμότητας του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, της ρεαλιστικής περιόδου, και κλείνει μέσα του τα πιο γόνιμα στοιχεία της τέχνης του. Σύλληψη, σύνθεση, μορφή, περιεχόμενο και μύθος σχηματίζουν ένα σημαντικό έργο τέχνης, που είναι βγαλμένο από τα βάθη της ψυχής του συγγραφέα, από την τραγωδία του σπιτιού του, από τη μιζέρια του νησιού του, από τη μεγάλη δυστυχία των φτωχών ανθρώπων του λαού. Η σύνθεση είναι αριστοτεχνική και η ενότητα αδιάσπαστη. Η αφήγηση, γοργή, ρωμαλέα και συγκλονιστική, παίρνει συμβολικό χαρακτήρα. Η τεχνική του Παπαδιαμάντη βρίσκεται στο κορύφωμά της όταν το έγκλημα αναδύεται βουβό μέσα από τις τύψεις της φόνισσας, που η ίδια ναι μεν το καταδικάζει, αλλά ταυτόχρονα το δικαιολογεί ως «ανθρωπιστικό» ιδανικό της.

Ένα στοιχείο που ίσως πρέπει να αξιολογηθεί κάτω από άλλη οπτική, έναν αιώνα μετά την πρώτη έκδοση της *Φόνισσας*, είναι το ποια ήταν η οικογένεια της Φραγκογιαννούς και ποιοι υπήρξαν οι συγγενείς της – δηλωμένοι και άδηλοι. Η θεία Χαδούλα ή κοινώς Γιαννού, η Φράγκισσα ή Φραγκογιαννού είχε πατέρα τον γερο-Σταθαρό και μητέρα τη Δελχαρώ. Και ενώ ο πρώτος ήταν «οικονόμος και εργατικός και φρόνιμος», η μάνα της χαρακτηρίζεται ως «κακή, βλάσφημος και φθονερά... μία από τας στρίγλας της εποχής της». Και όχι μόνον αυτό· η γριά Δελχαρώ «ήξευρε μάγια» – κάνει μάγια για να έχουν κεσάτια οι κλέφτες, τα παλικάρια του Καρατάσου και του Γάτσου, οι οποίοι την καταδιώκουν απηνώς, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Σε ηλικία δεκαεπτά ετών οι γονείς της παντρεύουν τη Χαδούλα με τον Γιάννη τον Φράγκο, τον λεγόμενο και «Λογαριασμόν» λόγω της ανικανότητας να δια-

χειρισθεί τα οικονομικά της οικίας του, οπότε τα αναλαμβάνει αυτή η ίδια. Από τα παιδιά που θα αποκτήσουν, άλλα βρίσκονται στην Αμερική χωρίς να έχουν δώσει σημεία ζωής για πολλά χρόνια και άλλος, ο παρ' ολίγον αδερφοκτόνος Μούρος ή Μούτρος, στη φυλακή της Χαλκίδας. Μαζί της ζουν και μεγαλώνουν οι τρεις κόρες: η Δελχαρώ η Τραχήλαινα, η αλαφροϊσκιωτη ανύπαντρη Αμέρσα και η μικρότερη Κρινιώ. Αυτή είναι η φανερή και κανονική της οικογένεια. Γιατί η Φραγκογιαννού έχει και άλλους συγγενείς. Συγγενείς μακρινούς, που δεν γνώρισε ποτέ, συγγενείς της ίδιας μ' αυτήν ψυχής. Ίσως γι' αυτό και τόσο κοντινούς.

Η Χαδούλα με τα λόγια και τις πράξεις της δείχνει να κατάγεται απευθείας από την οικογένεια των Λαβδακιδών· «παππούς» της δεν είναι άλλος από τον Οιδίποδα. Αυτό το τραγικό πρόσωπο το οποίο δεν υπήρξε αμάρτημα που να μη διαπράξει, σφάλμα στο οποίο να μη διολισθήσει. Και όπως ο βασιλιάς των Θηβών άθελα και ανεξήγητα κουβαλούσε στους ώμους της μοίρας του όλα τα λάθη και όλα τα πάθη του σύμπαντος κόσμου, έτσι τυχαίνει και στη γριά γυναίκα να μπει κι αυτή στο στόχαστρο της Ειμαρμένης, για να διαπράξει τα ανήκουστα και ανομολόγητα εγκλήματα που έκανε. Ο άλλος συγγενής της –χρονικά πιο κοντινός, το ίδιο όμως στυγερός– είναι ο πρωταγωνιστής στο *Έγκλημα και Τιμωρία* του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι Ρασκόλνικοφ. Ο φτωχός φοιτητής που απορρίπτει την κοινή ηθική και πείθει τον εαυτό του ότι έχει δικαίωμα να σκοτώσει, προκειμένου να εξασφαλίσει τη δυνατότητα να εκπληρώσει τον προορισμό του. Δολοφονεί τη γριά τοκογύφο Αλιόνα Ιβάνοβνα, αλλά αδυνατώντας λόγω χαρακτήρα να φυλάξει το μυστικό του, το ομολογεί για να συλληφθεί και έτσι να δικαιωθεί. Με τη Φραγκογιαννού τον ενώνει το αδικοχυμένο αίμα αλλά και το, κατά κάποιο τρόπο, κοινό τέλος: και οι δύο ίστανται κάτω από τη σκέπη του ελέους του Θεού. Ο μεν φυλακισμένος Ρασκόλνικοφ θα αναζητήσει τη λύτρωση μέσα από το Ευαγγέλιο, η δε γριά Χαδούλα θα απολέσει τη ζωή της «μεταξύ της θείας και της αν-

θρωπίνης δικαιοσύνης». Και ίσως εκείνη τη στιγμή να ακούει, μονάχα αυτή και κανείς άλλος, μια υπερκόσμια φωνή να της λέει: «Πνιγμούς έδωκας, πνιγμόν θα λάβεις». Ή, με τα λόγια του βοσκού Καμπαναχμάκη: «Να 'χης πολλή ζωή και καλή ψυχή, θεια-Γιαννού! Ο Γεραμπής σ' έστειλε».

Η Φόνισσα καταθάνει στις μέρες μας δρομαία ωστόσο καθόλου ασθμαίνουσα, το αντίθετο μάλιστα. Κείμενο ακατάπεστα –για να θυμηθούμε τον Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλο– ακμαίο και αρραγές, διδάσκει τις ύψιστες αρετές του αφηγηματικού (άρα και παραμυθητικού) λόγου: τον άριστο χειρισμό ενός τόσο μεγάλου θέματος από τον δημιουργό του, την καταβύθιση στον χαρακτήρα τόσο του κεντρικού όσο και των δευτερευόντων προσώπων, την αρτιότητα στην απόδοση της ψυχολογίας τους, τη γλωσσική στιλπνότητα. Η αφήγηση για τα δρώμενα, φανερά και μη, γνωρίζει καλά την τέχνη να χρησιμοποιεί με οικονομία και με αναγνωστική νοστιμιά τα στοιχεία της αγωνίας, της έκπληξης, της ανατροπής, της επιβράδυνσης, καθώς και της εικονοποιίας τοπίων εξωτερικών και εσωτικών. Απότοκος όλων αυτών, η αμφιθυμία που γεννιέται στον αναγνώστη για τον ρόλο της Φραγκογιαννούς και ειδικότερα για το τι ήταν εκείνο που την έσπρωξε σ' αυτές τις αποτρόπαιες πράξεις: υπήρξε άβουλο άθυρμα της μοίρας, γι' αυτό και ψήλωσε ο νους της ή μήπως λειτούργησε με σώφρονα λογισμό; Για του λόγου το αληθές, αρκεί η υπόμνηση μιας και μόνο σκηνής. Είναι η στιγμή όπου η εξηντάχρονη φόνισσα βρίσκεται διωκόμενη στη σπηλιά στο Κοχύλι και, παρά τους φόβους και τα φαντάσματα των νεκρών κορασίδων που την καταδιώκουν, παραμένει αμετανόητη – έπεται κι άλλο φονικό. Εκείνη την ώρα παραπονιέται για τη μοίρα της και ταυτόχρονα την προκαλεί με το νανούρισμα-μοιρολόγι που πλέκει για τον εαυτό της:

*Μανούλα μου, ήθελα να πάω, να φύγω, να μισέψω,
του ριζικού μου από μακριά την πόρτα ν' αγναντέψω.
Στο σκοτεινό βασίλειο της Μοίρας να πατήσω,
κ' εκεί να βρω τη μοίρα μου, και να την ερωτήσω...*

Σήμερα, σε μια εποχή όπου η φύση, η τόσο εγκωμιασμένη από τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, έχει εγκαταλείψει τον άνθρωπο στο έλεος της μοναξιάς και της αυτοκαταστροφικής του μανίας, όπου η ζωή δεν είναι πια μοναδική και αναντικατάστατη, ο δε θάνατος έχει ευτελιστεί, η Φόνισσα είναι μια κιβωτός, από τις ελάχιστες που έχουν απομείνει, για να μπορέσει ο άνθρωπος να παρηγορηθεί και να ξαναθυμηθεί την πραγματική αξία και τον αληθινό του προορισμό: την πραγμάτωση της αγάπης.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, όπως και ο ισοϋψής του Γεώργιος Βιζυηνός, δεν δίστασε να βάψει τα συγγραφικά του χέρια με τα πιο άνομα και ανόσια αίματα. Και πράττοντάς το, άνοιξε εσαεί τις πύλες του αναγνωστικού παραδείσου.

ΚΩΣΤΑΣ ΑΚΡΙΒΟΣ

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Α΄

Μισοπλαγιασμένη κοντά εις τὴν ἐστίαν, μὲ σφαλιστὰ τὰ ὄμματα, τὴν κεφαλὴν ἀκουμβῶσα εἰς τὸ κράσπεδον τῆς ἐστίας, τὸ λεγόμενον «φουγοπόδαρο», ἡ θεῖα Χαδοῦλα, ἡ κοινῶς καλουμένη Γιαννοῦ ἢ Φράγκισσα, δὲν ἐκοιμᾶτο, ἀλλ' ἐθυσίαζε τὸν ὕπνον πλησίον εἰς τὸ λίκνον τῆς ἀσθενούσης μικρᾶς ἐγγονῆς της. Ὅσον διὰ τὴν λεχῶ, τὴν μητέρα τοῦ πάσχοντος βρέφους, αὕτη πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποκοιμηθῇ ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς, πενιχρᾶς κλίνης της.

Ὁ μικρὸς λύκνος, κρεμαστὸς ἐκρεμόσβυνε κάτω τοῦ φατνώματος τῆς ἐστίας. Ἐρριπτε σκιὰν ἀντὶ φωτὸς εἰς τὰ ὀλίγα πενιχρὰ ἐπιπλα, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο καθαριώτερα καὶ κοσμιώτερα τὴν νύκτα. Οἱ ἱρεῖς μισοκαυμένοι δαυλοὶ, καὶ τὸ μέγα ὄρθον κούτσουρον τῆς ἐστίας, ἔρριπτον πολλὴν στάκτην, ὀλίγην ἀνθρακιὰν καὶ σπανίως βρέμουςαν φλόγα, κάμνουσαν τὴν γραῖαν νὰ ἐνθυμῇται μέσα εἰς τὴν νύσταν της τὴν ἀποῦσαν μικροτέραν κόρην της, τὴν Κρινιώ, ἣτις ἂν εὗρίσκετο τώρα ἐντὸς τοῦ δωματίου, θὰ ὑπεψιθύριζε μὲ τόνον λογαυιδικόν· «Ἄν εἶναι φίλος, νὰ χαρῇ· ἂν εἶν' ἐχθρὸς, νὰ σκάσῃ...».

Ἡ Χαδοῦλα, ἡ λεγομένη Φράγκισσα, ἡ ἄλλως Φραγκογιαννοῦ, ἦτο γυνὴ σχεδὸν ἐξηκοντοῦτις, καλοκαμωμένη, μὲ ἀδρούς χαρακτηρας, μὲ ἥθος ἀνδρικόν, καὶ μὲ δύο μικρὰς ἄκρας μύστακος ἄνω τῶν χειλέων της. Εἰς τοὺς λογισμοὺς της, συγκεφαλαιοῦσα ὅλην τὴν ζωὴν της, ἐβλεπεν ὅτι ποτὲ δὲν εἶχε κάμῃ ἄλλο τίποτε εἰμὴ νὰ ὑπηρετῇ τοὺς ἄλλους. Ὅταν ἦτο παιδίσκη ὑπηρετεῖ τοὺς γονεῖς της. Ὅταν ὑπανδρεύθῃ, ἔγεινε σκλάβα τοῦ συζύγου της—καὶ ὁμως, ὥς ἐκ τοῦ χαρακτηρὸς της καὶ τῆς ἀδυναμίας ἐκείνου, ἦτο συγγρόνως καὶ κηδεμὼν αὐτοῦ· ὅταν ἀπέκτησε τέκνα, ἔγεινε δούλα τῶν τέκνων της· ὅταν τὰ τέκνα της ἀπέκτησαν τέκνα, ἔγεινε πάλιν δουλεύτρια τῶν ἐγγόνων της.

Τὸ νεογνὸν εἶχε γεννηθῇ πρὸ δύο ἑβδομάδων. Ἡ μητέρα

του εἶχε κάμη βαρεῖα λεχωσιά. Ἦτο αὕτη ἡ κοιμωμένη ἐπὶ τῆς κλίνης, ἡ πρωτότοκος κόρη τῆς Φραγκογιαννοῦς, ἡ Δελχαρὸ ἡ Τραγήλαινα. Εἶχαν βιασθῇ νὰ τὸ βαπτίσουν τὴν δεκάτην ἡμέραν, ἐπειδὴ ἔπασχε δεινῶς· εἶχε κακὸν βήχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον μὲ σπασμωδικὰ σχεδὸν συμπτώματα. Καθὼς ἐβαπτίσθη, τὸ νήπιον ἐφάνη νὰ καλλιτερεύῃ ὀλίγον, τὴν πρώτην βραδεῖαν, καὶ ὁ βήχας ἐκόπασεν ἐπ' ὀλίγον. Ἐπὶ πολλὰς νύκτας ἡ Φραγκογιαννοῦ δὲν εἶχε δώσει ὕπνον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς, οὐδὲ εἰς τὰ βλέφαρά τῆς νυσταγμόν, ἀγρυπνοῦσα πλησίον τοῦ μικροῦ πλάσματος, τὸ ὁποῖον οὐδ' ἐφαντάζετο ποίους κόπους ἐπροξένει εἰς τοὺς ἄλλους, οὐδὲ πόσα βάσανα ἔμελλε νὰ ὑποφέρει, ἐὰν ἐπέξη, καὶ αὐτό. Καὶ δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ αἰσθανθῇ καὶ τὴν ἀπορίαν, τὴν ὁποίαν μόνῃ ἡ μάμμη διετύπωνε κρυφίως μέσα τῆς· «Θεέ μου, γιὰτὶ νὰ ἔλθῃ στὸν κόσμον κι' αὐτό ;»

Ἡ γράττα τὸ ἐνανούριζε, καὶ θὰ ἦτον ἱκανὴ νὰ εἴπῃ «τὰ πάθη τῆς τραγοῦδια» ἀποπάνω ἀπὸ τὴν κούνιαν τοῦ μικροῦ. Κατὰ τὰς προλαβοῦσας νύκτας, πράγματι εἶχε «παραλογίσει» ἀναπολοῦσα ὅλ' αὐτὰ τὰ πάθη τῆς εἰς τὸ πεζόν. Εἰς εἰκόνας, εἰς σκηνάς καὶ εἰς ὁράματα, τῆς εἶχεν ἐπανελθεῖ εἰς τὸν νοῦν ὁλος ὁ βίος τῆς, ὁ ἀνωφελὴς καὶ μάταιος καὶ βαρὺς.

Ὁ πατήρ τῆς ἦτον οἰκονόμος καὶ ἐργατικὸς καὶ φρόνιμος. Ἡ μάνα τῆς ἦτο κακὴ, βλάσφημος καὶ φθονερά. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς σιρίγλας τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἦξευρε μάγια. Τὴν εἶχαν κυνηγήσει δύο—τρεῖς φορὰς οἱ κλέφταις, τὰ παλληκάρια τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Μακεδονίας. Ἐπραξαν τοῦτο διὰ νὰ τὴν ἐκδικηθοῦν, ἐπειδὴ τοὺς εἶχε κάμει μάγια, καὶ δὲν ἐπήγαιναν καλὰ ἡ δουλειές των. Ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐσχόλαζον ἐν ἀργίᾳ, καὶ δὲν ἠμπούρεσαν νὰ κάμουν τίποτε πλιάτσικο, οὔτε ἀπὸ Τούρκους, οὔτε ἀπὸ Χριστιανούς. Οὔτε ἡ Κυβέρνησις τῆς Κορίνθου τοὺς εἶχε στείλῃ κανέν βοήθημα.

Τὴν εἶχαν κυνηγήσει τὸν κατήφορον ἀπὸ τὴν κορυφὴν τ' Αἰ-Θανασοῦ, εἰς τὸ ὁροπέδιον τοῦ Προφήτου Ἡλίας, μὲ τὰς πελωρίας πλατάνους καὶ τὴν πλουσίαν βρύσιν, κ' ἐκείθεν εἰς τὸ Μεροβίλι, στὸ πλάγι τοῦ βουνοῦ, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρμνια καὶ τοὺς λόγγους. Αὕτη ἐδοκίμασε νὰ κρυφθῇ εἰς μίαν λόχμην βαθεῖαν, πλὴν ἐκεῖνοι δὲν ἐγελάσθησαν. Ὁ θρόους τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων, ὁ ἴδιος τρόμος τῆς, ὅστις μετέδιδε τρομώδη κίνησιν εἰς κλῶνας καὶ θάμνους, τὴν ἐπρόδωκεν. Ἦκουσε τότε ἀγρίαν φωνήν·

— Ἀχ ! μωρὴ τσοῦπα, καὶ σ' ἐπιάσαμε !

Αὕτη ἀνεπήδησε τότε μέσ' ἀπ' τοὺς θάμνους, κ' ἔτρεξεν ὡς φοβισμένη τρυγῶν μὲ τὸ περυγίσμα τῶν λευκῶν πλατειῶν χειρῶν τῆς. Δὲν ἦτο πλέον ἐλπὶς νὰ γλυτώσῃ. Ἀλ-

λοτε, τὴν πρώτην φοράν ὅτε τὴν εἶχον κυνηγήσει, εἶχε κατορθώσει νὰ κρυφθῇ κάτω εἰς τὸ Πυργί, ἐπειδὴ τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχε πολλὰ μονοπάτια. Ἐδῶ στὸ Μεροβίλι, δὲν ὑπῆρχον δρομίσκοι καὶ λαβύρινθοι, ἀλλὰ μόνον συστάδες δένδρων καὶ λόχμοι ἀπάτητοι. Ἡ τότε νεαρά Δελχαρῶ, ἡ μήτηρ τῆς Φραγκογιαννοῦς, ἐπήδα ὡς δορκὰς ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον, ἀνυπόδητος, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ εἶχε πετάξει τὰς ἐμβάδας τῆς ἀπὸ τοὺς πόδας, ὅπισθὲν τῆς, —τὴν μίαν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὡς λάφυρον ὁ εἰς ἐκ τῶν διωκτῶν—καὶ τ' ἀγκάθια ἐχώνοντο εἰς τὰς πτέρνας τῆς, τῆς ἔσχιζον καὶ αἱμάτωνον τοὺς ἀστραγάλους καὶ ταρσοὺς. Τότε, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ, τῆς ἦλθε μία ἐμπνευσις.

Ἐκεῖθεν τοῦ λόγγου, εἰς τὸ πλάγι τοῦ βουνοῦ, ἦτον εἰς καὶ μόνος καλλιεργημένος ἐλαιών, καλούμενος ὁ Πεῦκος τοῦ Μωραΐτη. Ὁ γερο-Μωραΐτης, ὁ πάππος τοῦ κτήτορος, εἶχε μεταναστεύσει ἀπὸ τὸν Μιστράν εἰς τὸν τόπον αὐτόν, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἄλλου αἰῶνος—κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Ὁρλώφ. Ὁ φημισμένος Πεῦκος ἵστατο εἰς τὸ μέσον τῶν ἐλαιῶν ὡς γίγας μεταξὺ νάνων. Τὸ χιλιετὲς δένδρον ἦτον σκαφιδιασμένον κοντὰ εἰς τὴν ρίζαν, κάτω, εἰς τὸν γιγαντιαῖον κορμόν, τὸν ὅποιον δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀγκαλιάσουν πέντε ἄνδρες. Οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ ἀλιεῖς τὸν εἶχαν σκαφιδιάσει, τοῦ εἶχαν σκάψει τὴν καρδίαν, τοῦ εἶχαν κοιλάνει τὰ ἔγκατα, διὰ νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν ἄφθονον δάδα. Καὶ μὲ τὴν φοβερὰν πληγὴν εἰς τὰς ἴνας, εἰς τὰ σπλάγχνα του, ὁ πεῦκος ἐπέζησεν ἄλλα τρία τέταρτα αἰῶνος, μέχρι τοῦ 1871. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους ἐκείνου, μέγαν τοπικὸν σεισμὸν ἠσθάνθησαν οἱ κατοικοῦντες εἰς ἀπόστασιν μιλίων, κάτω εἰς τὴν παραθαλασσίαν. Τὴν νύκτα ἐκείνην κατέρρευσεν ὁ γίγας.

Εἰς τὸ κοίλωμα ἐκεῖνο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ καθίσωσιν ἀνέτως δύο ἄνθρωποι, ἔτρεξε νὰ κρυβῇ ἡ τότε νεόνυμφος Δελχαρῶ, ἡ μήτηρ τῆς σημερινῆς Φραγκογιαννοῦς. Τὸ μέσον ἦτο ἀπελπι, καὶ σχεδὸν παιδαριῶδες. Ἐκεῖ δὲν ἐκρύπτετο ἄλλως, εἰμὴ κατὰ φαντασίαν, μὲ παιδικὸν τρόπον, ὅπως παίζουσι τὸν κρυφτόν. Οἱ διώκται βεβαίως θὰ τὴν ἔβλεπον, θ' ἀνεκάλυπτον τὸ καταφύγιόν τῆς. Μόνον ἐκ τῶν νῶτων ἦτον ἀόρατος, ἀλλ' ὄχι κατὰ πρόσωπον. Ἄμα οἱ τρεῖς κλέφται ἔφθανον πέραν τοῦ πεύκου, θὰ τὴν ἔβλεπον ὡς καρφωμένην ἐκεῖ.

Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἔτρεξαν, τὸ ἐπροσέρασαν, καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ τρέχουν. Οἱ δύο ἐξ αὐτῶν οὐδ' ἐστράφησαν ὀπίσω νὰ ἰδοῦν. Ἐφαντάζοντο ὅτι ἡ «τσούπα» ἔτρεχεν ἐμπρός. Μόνον τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ὁ τρίτος ἐστράφη, ὅπως οὖν σκοτισμένος, πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐκύτταξε παντοῦ ἄλλοῦ, ὄχι ὅμως εἰς τὸν κορμὸν τοῦ πεύκου. Ἐβλεπε καὶ τὸν πεῦκον

συλλήβδην, μὲ τ' ἄλλ' ἀντικείμενα, χωρὶς νὰ φαντάζεται ὅτι ὁ κορμός του εἶχε κοιλίαν, καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς κοιλίας ἐκρύπτετο ἄνθρωπος. Καὶ ἂν ἐγνώριζε, καὶ ἂν ἠγνόει τὸ κοίλωμα τοῦ γιγαντιαίου κορμοῦ, ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν του. Ἐκύτταζε νὰ ἰδῇ μὴ ἀνακαλύψῃ πού τὸ χάσμα τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν εἶχε καταλήψῃ ἐξάπαντος — διότι καμμία πτυχὴ γῆς ὁρατὴ δὲν ὑπῆρχε ὅπου νὰ κρυβῇ τις. Αἱ δρυάδες, αἱ νύμφαι τῶν δασῶν, τὰς ὁποίας αὐτὴ ἴσως ἐπεκαλεῖτο εἰς τὰς μαγείας τῆς, τὴν ἐπροστάτευσαν, ἐτύφλωσαν τοὺς διώκτας τῆς, ἔρριψαν πρασινωπὴν ἀχλύν, χλοερὸν σκότος, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των—καὶ δὲν τὴν εἶδον.

Ἡ νεαρὰ γυνὴ ἐσώθη ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς των. Καὶ ὅλον τὸν καιρὸν ὑστερον ἐξηκολούθησε νὰ κάμνῃ μάγια, μάγια ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, καὶ νὰ φέρνῃ εἰς αὐτοὺς πολλὰ «κεσαστία», ὥστε πουθενὰ πλέον δὲν ὑπῆρχε πλιατσικο — ἐωσότου, ἔδωκεν ὁ Θεὸς καὶ ἡσύχασαν τὰ πράγματα, καὶ ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ ἐγάρτισε, καθὼς λέγουν, τὰ «Διαβολονήσια» εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔκτοτε ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἀσύδοτα. Τὴν πλιατσικολογίαν διεδέχθη ἡ φορολογία, καὶ ἔκτοτε ὅλος ὁ περιούσιος λαὸς ἐξακολουθεῖ νὰ δουλεύῃ διὰ τὴν μεγάλην κεντρικὴν γαστέρα τὴν «ῶτα οὐκ ἔχουσαν».

Ἡ Χαδούλα ἡ Φράγκισσα, ἂν καὶ πολὺ μικρά, ἦτον γεννημένη τότε, καὶ τὰ ἐνεθιμεῖτο ὅλα αὐτά, τὰ ὁποῖα διηγεῖτο ἀργότερα ἢ μάλιστα τῆς. Ὑστερον, ὅταν ἐμεγάλωσε, καὶ ἔγεινε δεκαεπτὰ χρόνων, καὶ εἰρήνευσαν ὅπως οὔν τὰ πράγματα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυβερνήτου, τὴν ὑπάνδρευσαν οἱ γονεῖς τῆς, καὶ τῆς ἔδωκαν ἄνδρα τὸν Γιάννην τὸν Φράγκον, ἐκείνον τὸν ὁποῖον ἡ σύζυγός του ἐπωνόμασεν ἀργότερον «τὸν Σκοῦφον» καὶ «τὸν Λογαριασμόν».

Τὰ δύο ταῦτα παραγκώμια δὲν τοῦ τὰ εἶχε δώσει ἄνευ λόγου ἡ σύζυγός του, ἡ Χαδούλα. Σκοῦφον τὸν εἶχεν ὀνομάσει, ἀκόμη πρὶν τὸν ὑπάνδρευθῇ, ὅταν τὸν εἰρωνεύετο συνήθως, μὲ τὴν παρενιχὴν κωνηριαν τῆς—χωρὶς νὰ προγνωρίζῃ αὐτὸς ὅτι αὐτὸς θὰ ἦτον ἡ τύχη τῆς καὶ ὁ καλὸς τῆς — ἐπειδὴ, ἀντὶ φροῦ, ἐφόρει εἶδος μακροῦ σκούφου, τεφροκοκκίνου, μὲ κοντὴν φούνταν. «Λογαριασμόν» τὸν ὀνόμασε ἀργότερα, ἀφοῦ τὸν ὑπάνδρευθῇ, ἐπειδὴ συνειθίζε πολλάκις τὴν φράσιν, «αὐτὸς εἶν' ὁ λογαριασμός», καὶ διότι, ἄλλως, δὲν ἦδύνατο ὀρθῶς νὰ λογαριάσῃ οὔτε ποδὸν δι' ὀλίγους παραδες, οὔτε δύο ἡμεροκάματα. Ἄν ἔλειπεν αὐτὴ, θὰ τὸν ἐγελούσαν καθημερινῶς· ποτὲ δὲν θὰ τοῦ ἔδιδαν σωστὸν τὸν κόπον του εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὸ καρινάγιο ἢ εἰς τὸν ταρσανᾶν, ὅπου εἰργάζετο ὡς μαραγκὸς ἢ ὡς καλαφάτης.

Εἶχεν ὑπάρξει ἐπὶ μακρὸν χρόνον μαθητὴς καὶ κάλας τοῦ πατρὸς της, ἐξασκοῦντος τὴν ἰδίαν τέχνην. Ὅταν τὸν εἶδεν ὁ γέρον τὸσον ἀπλοϊκόν, ὀλιγαρκῆ καὶ μετριόφρονα, τὸν ἐξετίμησε, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν κάμῃ γαμβρόν. Ὡς προῖκα τοῦ ἔδωκε μίαν οἰκίαν ἔρημον, ἐτοιμόρροπον, εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρον, ὅπου ἑκατοικοῦσαν ἓνα καιρὸν οἱ ἄνθρωποι, πρὸ τοῦ 21. Τοῦ ἔδωκε καὶ ἓνα ὀνόματι Μποστάιν, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο ἀκριβῶς ἔξω τοῦ ἔρημου Κάστρου, ἐπὶ τινος κρημνώδους ἀκτῆς, καὶ ἀπεῖχε τρεῖς ὥρας ἀπὸ τὴν σημερινὴν πόλιν. Ὁμοίως, κ' «ἓνα πινάκι χωράφι», ἓν ἀγριοχώραφον, τὸ ὁποῖον ἀμφεσβήτει ὁ γείτονας ὡς ἰδικόν του· οἱ δὲ ἄλλοι γεῖτονες ἔλεγον ὅτι καὶ τὰ δύο χωράφια, διὰ τὰ ὁποῖα ἐμάλωναν οἱ δύο, ἦσαν καταπατημένα, καὶ ἦσαν «καλογερικά», ἀνήκοντα εἰς μίαν διαλυθεῖσαν Μονήν. Τοιαύτην προῖκα ἔδωκεν ὁ γέρο-Σταθαρός εἰς τὴν θυγατέρα του. Ἄλλως αὕτη ἦτο μοναχοκόρη. Διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὴν συμβίαν καὶ τὸν νιόν του, εἶχε κρατήσει τὰς δύο νεοδημήτους οἰκίας εἰς τὴν νέαν πόλιν, τὰ δύο ἀμπέλια πλησίον αὐτῆς, δύο ἐλαιῶνας, καὶ ὀλίγα χωράφια—καὶ ὅσα μετρητὰ εἶχεν.

Ἔως ἔδω εἶχαν φθάσει αἱ ἀναμνήσεις τῆς Φραγκογιαννοῦς, τὴν νύκτα ἐκείνην. Ἦτον ἡ ἑνδεκάτη ἑσπέρα ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ τῆς κόρης της. Τὸ θυγάτριον εἶχεν ὑποτροπιᾶσαι πάλιν, κ' ἔπαυε δεινῶς. Εἶχεν ἔλθῃ ἄρρωστον εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς του, ἡ φθορὰ τὸ εἶχε παρακολουθήσει... Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, σπασμωδικὸς βήχας ἤκουσθη, καὶ τὰ ξυπνητὰ ὄνειρα, αἱ ἀναμνήσεις, διεκόπησαν. Ἐκινήθη ἐπὶ τῆς πενιχρᾶς στρωμνῆς, ὅπου ἦτο ἀνακλιμένη, ἔκυψεν ἐπὶ τοῦ παιδίου, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ πρόχειρον βοήθειαν. Ἐπλησίασεν εἰς τὸ φῶς τοῦ λύχνου μικρὰν φιάλην. Ἐδοκίμασε νὰ δώσῃ μίαν κουταλιάν, εἰς τὰ χεῖλη τοῦ μωροῦ. Τὸ μικρὸν ἐγεύθη τὸ ρενστόν, καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν πάλιν τὸ ἔξερασε.

Ἡ λεχὼνα ἐκινήθη ἐπὶ τῆς χαμηλῆς καὶ στενῆς κλίνης. Φαίνεται ὅτι δὲν ἐκοιμάτο καλά. Ἦτο μόνον ναρκαωμένη, καὶ εἶχε κλειστὰ τὰ βλέφαρα. Ἦνοιξε τὰ ὄμματα, ἀνεσηκώθη δύο ἢ τρεῖς δακτύλους ἄνω τοῦ προσκεφάλου, καὶ ἠρώτησε·

— Πῶς πάει, μάνα ;

— Πῶς νὰ πάῃ !... εἶπεν αὐστηρῶς ἡ γραῖα· ἡσύχασε τώρα, καὶ σὺ !... Τί θὰ κάμῃ !... δὲν θὰ βῇξ ;

— Πῶς τὸ βλέπεις, μάνα ;

— Πῶς νὰ τὸ ἰδῶ ;... Μωρὸ παιδί εἶναι... νά, ποῦ ἦρθε στὸν κόσμον κ' αὐτό ! ἐπρόσθεσε μὲ στρυφνὸν καὶ ἀλλόκοτον ἦθος ἡ γραῖα.

Απόσπασμα από το προλογικό σημείωμα του Κώστα Ακρίβου

Σήμερα, σε μια εποχή όπου η φύση, η τόσο εγκωμιασμένη από τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, έχει εγκαταλείψει τον άνθρωπο στο έλεος της μοναξιάς και της αυτοκαταστροφικής του μανίας, όπου η ζωή δεν είναι πια μοναδική και αναντικατάστατη, ο δε θάνατος έχει ευτελιστεί, η Φόνισσα είναι μια κιβωτός, από τις ελάχιστες που έχουν απομείνει, για να μπορέσει ο άνθρωπος να παρηγορηθεί και να ξαναθυμηθεί την πραγματική αξία και τον αληθινό του προορισμό: την πραγμάτωση της αγάπης.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, όπως και ο ισοϋψής του Γεώργιος Βιζυηνός, δεν δίστασε να βάψει τα συγγραφικά του χέρια με τα πιο άνομα και ανόσια αίματα.

Και πράττοντάς το, άνοιξε εσαεί τις πύλες του αναγνωστικού παραδείσου.

ISBN: 978-618-03-1799-2

9 786180 317992

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 81799